

Evangeliska Brödraförsamlingen i Göteborg och dess historia

Evangeliska Brödraförsamlingen grundades i den tyska byn Herrnhut år 1727 men dess rötter sträcker sig betydligt längre bak i tiden. Prästen och rektorn från Prag, Jan Hus (1372-1415), kritiserade katolska kyrkan där han bland annat ifrågasatte påvedömet, avlatshandeln och transsubstantiationsläran. Detta blev han år 1415 bränd på bål för. År 1457 bildade hans efterföljare ett samfund med namnet Unitas Fratrum (de förenade bröderna) i Kunwald, Tjeckien. Martin Luther var en av många som inspirerades av dessa bröder (och systrar). Samma teologiska frågor som Jan Hus drev blev viktiga för Martin Luthers reformation.

Samfundet blev snart förbjudet och man levde i lönndom. Under början av 1700-talet blev förföljelsen så svår att anhängarna flydde och vid en ung greves gods Berthelsdorf fick flyktingarna asyl. År 1722 anlände de första bröderna från Unitas Fratrum. Greven, Nicolaus Ludwig von Zinzendorf, född 1700, hade kommit i kontakt med den pietistiska vågen som gick fram i Europa på 1700-talet, framför allt genom sina studier på universiteten.

När flyktingarna från tjeckiska Mähren och Böhmen anlände kände han medlidande och lät dem bosätta sig vid hans gods. Så småningom började de bygga hus intill berget Hutberg, och snart hade byn Herrnhut (*Herrens beskydd*) fått sitt namn.

1726 bestod Herrnhut av ca 300 invånare varav ca 200 av dem kom från Tjeckien. Det rådde under denna period stora problem i byn, bland annat beroende på teologiska tvister. Detta gjorde att Zinzendorf, som tidigare hade bott och verkat i staden Dresden ca 10 mil bort, under 1727 flyttade till Herrnhut för att ägna sig åt att få ordning i byn och försöka reda ut den förvirring som rådde.

Den 13 augusti 1727 räknas som samfundets grundande då man firade en mässa och fick uppleva Andens närvaro och utgjutande på ett ovanligt sätt. Zinzendorf hade samma dag besökt alla hemmen och fått dem att enas kring två sanningar och därefter kunde också alla delta i nattvardsgemenskapen, något som inte varit möjligt tidigare. Sanningarna man enades kring var 1, att alla är syndare och är utan berömmelse inför Gud och 2, att alla behöver samme Frälsare, som har återlöst oss med sitt blod.

Brödrakyrkan som den så småningom kom att heta (eller Evangeliska Brödraförsamlingen från tyskans Evangelische Brüdergemeine) fick sin första biskop år 1735, David Nitschmann, och två år senare blev även Zinzendorf biskop. Under 1730-talet inleddes också den mission som man är känd för i hela världen. Först ut var den danska ön St. Thomas i Västindien år 1732. Brödraförsamlingens mission präglades av att man begav sig till de mest avlägsna platserna som Grönland, Surinam, Sydafrika, Labrador och när det var dags för missionen att komma till Sverige (1734) så var det samerna man skulle missionera hos.



Bild. Byn Herrnhut

Byn Herrnhut var indelad och uppbyggd på ett speciellt sätt vilket gjorde att familjer bodde på ett ställe, ogifta kvinnor på en annan del och ogifta män i ytterligare en annan del. Snart kom det att växa fram en gemenskap i Christiansfeld, Danmark, med samma struktur och indelningar. Denna by finns kvar även idag och är enligt många mer bevarad än Herrnhut.

Under denna tid av mission pågick även ett intensivt bedjande som har fått världens bedjare att häpna då man inte mött något liknande någon annanstans. Idag finns det en bönerörelse som går under namnet 24/7, vilket innebär att bönen pågår på ett och samma ställe i en vecka, 24 timmar, 7 dagar i veckan. Man kan ju självklart förlänga och förkorta denna period. Men i Herrnhut så pågick denna bön i över 100 år. Ja, du läste rätt!



Bild. Böne-lokalen utanför församlingskyrkan Holy Trinity Bromton i London med inspiration från Herrnhut

När Brödrakyrkan nådde Sverige rådde konventikelplakatet, dvs. enligt lag var det förbjudet att samlas till gudstjänst utanför statskyrkans verksamhet, utöver husandakt. Detta gjorde att Brödrakyrkan fick en något annorlunda roll här än i andra länder. Den blev aldrig något samfund utan agerade mer som societeter inom kyrkan. Under 1700-talet hade Brödrakyrkan stor inverkan på den väckelse som gick fram och banade på många sätt vägen för den ännu större väckelse som spreds i Sverige under 1800-talet, då flera frikyrkosamfund bildades. År 1760 bildades Sveriges första officiellt erkända kyrkliga gemenskap utanför statskyrkan och det var Evangeliska Brödraförsamlingen i Stockholm som då tog form.

Då Brödrakyrkan är en evangelisk-luthersk kyrka precis som Svenska kyrkan kunde man samlas även om konventikelplakatet rådde, dock utan rätt att fira nattvard, även om det finns sådant som tyder på att så skedde.

1785 bildades vår gemenskap i Göteborg och var då Sveriges andra gemenskap att inte stå direkt under statskyrkans tak. Även om gemenskapen funnits i Göteborg långt tidigare (1740-talet) så var det inte förrän 1785 man fick till ett officiellt erkännande, trots att man redan 1752 bildade en egen styrelse och hade en stor organisation kring

gemenskapen som hade drabbats av den herrnhutiska väckelsen. Nämnas kan att Zinzendorf själv besökte Sverige 1735 och vistades i Skåne. Detta nådde regeringen i Stockholm som beslutade att utvisa honom ur landet; dock fick Zinzendorf veta detta efter att han redan lämnat landet.



Bild. Donatorerna Sven och Ellika Linhults gravplats på Fässbergs kyrkogård, Mölndal.

1786 donerade makarna Sven och Ellika Linhult sin fastighet på Kungsgatan 45 – Korsgatan 20 till sin församling. Detta gör att vi än idag är kvar på samma ställe där allt en gång började i Göteborg. Huset har sedan dess hunnit brinna ned en gång, i den stora branden som härjade i Göteborg i december 1802 då ca 180 byggnader blev förstörda av elden, där ibland Göteborgs domkyrka. Drygt 100 år efter att byggnaden blev färdig igen valde man dessutom att lägga till två våningar på fastigheten.

Under 1800-talets första hälft blomstrade både Göteborgsförsamlingen och Brödrakyrkans inflytande och påverkan i Sveriges kyrkliga liv. I Göteborg startade församlingen en av Sveriges första flickskolor, kanske t.o.m. den första, med ett flertal kända profiler som lärare, senare kom även skolan att ha en pojkavdelning. Lärare på skolan var personer som Hans Peter Hallbeck, som kom att bli den förste svenske missionären i Afrika och även biskop för Brödrakyrkan i Genadendal, Sydafrika (se Carl

Anshelm: *Biskop Hans Peter Hallbeck - den förste svenske missionären i Afrika, Lund 1927*). Nämnas kan att i Göteborgsförsamlingens årsberättelse om missionsverksamheten från 1875 listas verksamhet på följande platser: Grönland, Labrador, Nord Amerika, S:t Thomas, S:t Jan (John), S:t Croix, Jamaica, Antigua, S:t Ritts, Barbados, Tobago, Moskitkusten, Surinam, Västra Sydafrika, Östra Sydafrika, Australien och Väst Himalaya (*Årsberättelse om Brödraförsamlingens Missionsverksamhet, Göteborg 1875*).



HANS PETER HALLBECK
18 mars 1784 – 25 november 1840
lärare vid EVANGELISKA BRÖDRAFÖRSAMLINGEN I GÖTEBORG
BISKOP I BRÖDRAKYRKAN I GNADENDAL SYDAFRIKA
DEN FÖRSTE SVENSKE MISSIONÄREN I AFRIKA

En annan profil var Peter Fjellstedt som var med och bildade Svenska Missionssällskapet i våra egna lokaler och som är känd för att ha skrivit den flitigt använda bibelkommentaren. (Om bildandet av Svenska Missionssällskapet, se Bengt Sundkler 1937, *Svenska Missionssällskapet 1835-1876*). Samme Fjellstedt har fått ge namn åt Fjellstedtska skolan i Uppsala som började som ett studiecenter för präster, men som under årens lopp sett lite olika ut. Skolan lades ner 1982 och fungerar sedan dess som ett teologiskt fortbildnings- och kursinstitut.

Under 1800-talets senare hälft gick det sämre både nationellt och i Göteborg. Gemenskapen i Uddevalla som startades 1801 hade redan innan 1850 lagts ned. Medlemmarna i Göteborg blev allt färre och färre, och under senare delen av 1800-talet upphörde församlingen att ha medlemmar. Det förekom viss aktivitet, men inte i lika stor utsträckning samt utan något medlemsbegrepp.

1910 började ett nytt projekt. Huset vi nu känner som vårt på Kungsgatan 45 hade bara två våningar. Någon eller några beslöt att bygga på två våningar. Detta är ett mysterium. Vilka var de som bestämde sig för detta? År 1911 invigdes det "nya" huset. Året därpå 1912 invigdes den nya kyrka som är en del av det nya huset. Men 1913 är året det händer. Den nygamla församlingen nybildas av 14 personer. Från och med det året har församlingen åter medlemmar. Hur kommer det sig att man valde den ordningen? Vore det inte logiskt att först starta församlingen för att se om det fanns efterfrågan. I takt med att församlingen växte så byggde man på. Visserligen har det förekommit verksamhet här under hela tiden. Men från 1870-talet eller 1880-talet är verksamheten mycket låg.



Bild. Från firandet av församlingens återgrundande 1913.

Vad är det som gör att Brödraförsamlingen i Göteborg får liv nu igen?

Detta är ju en parallell till vad vi håller på med i vår församling just nu 2013! Ett försök till nya tag. Ny riktning. En pastor vid namn Carlsson ledde arbetet i början. Efter ett tag fick han tjänst i Stockholmsförsamlingen och flyttade dit. Han efterträddes av pastor Gröndahl. Under Gröndahls period tog församlingen nya former och uttryck. Någon gång på 1920-talet gjorde direktionen i Herrnhut anspråk på byggnaden då den tillhörde Tyskland, menade man. Brödrakyrkans direktion i Tyskland sände då även en pastor vid namn Harald Padel. Det hela avgjordes i Högsta Domstolen 1928 med resultat att fastigheten på Kungsgatan 45 skulle stanna i svensk ägo, och det tillskapades en svensk stiftelse, Linhultska stiftelsen. Padel blev församlingens siste pastor utsänd från Herrnhut, han är också oss veterligen den ende pastor i församlingens historia som inte

haft tillgång till sina egna lokaler eftersom pastor Gröndahl och hans församling hade tagit huset i "ockupation". Dock vet vi att Padel varit i huset då han skriver i sitt levnadslopp (*Rückblick und Ausblick*) om en kvinna som bodde i huset och som tillhörde församlingen och som vid flera tillfällen hade pastorn på besök i sin lägenhet.

På 1930-talet kom pastor Gunnar Rudborg till församlingen. Han blev drivande kraft i Göteborgs Småkyrkostiftelse. Denna stiftelse såg till att ett antal småkyrkor uppfördes i ett växande Göteborg under 1940 och 1950-talen. Per Eckerdal skriver i sin *Småkyrka i storstad* (1992) att "Brödraförsamlingens stöd till Småkyrkostiftelsen var i hög grad påtagligt. Förutom att Brödraförsamlingen ställde sin pastor till förfogande för arbetet i Småkyrkostiftelsen...upplät man från 1948 lokaler för stiftelsens expedition och bekostade stiftelsens administration fram till 1966....Det var också Brödraförsamlingen som inköpte de första militärbarackerna avsedda att vara provisoriska kyrkor. Två av dessa placerades som den första provisoriska småkyrkan i Skår".



Bild. Brevpapper som användes av Småkyrkostiftelsen

Till småkyrkor i Göteborg brukar räknas Skår, Burås, Björkekärr, Guldheden, Kortedala, Brunnsbo, Tolered, Biskopsgården, norra Biskopsgården, Länsmansgården, Pater Noster, Kungsladugård, Högsbo, Kaverös, Näset och Ekeback.



*Bild. Sparbössa i arbetet kring Skårs kyrka på 1940-talet.
Finns på Örgryte pastorsexp.*

Gunnar Rudborg såg även till att en gård utanför Ljungskile köptes in som blev en ungdomens samlingsplats. Det är samma gård där flera årskullar av våra egna konfirmander är konfirmerade och tusentals andra ungdomar, dvs Åh-stiftsgård.

Den 1 juli 1961 började pastor Karl-Georg Laring arbeta i Brödraförsamlingen. "Jojje" Laring hade varit sjömanspräst i Lissabon, brukspräst i Karlholmsbruk, kyrkoadjunkt i Ovensjö och sekreterare i Sveriges Kristliga Gymnasiströrelse. Han fick uppdraget av biskop Bo Giertz att starta ungdomsverksamhet i Göteborg med Evangeliska Brödraförsamlingen som bas. Jojje Laring var då 44 år och skulle komma att ägna resten av sitt yrkesverksamma liv åt Brödraförsamlingen. Under hans tid blev församlingen synonym med namnet K2R, namnet taget från ett välkänt fläckborttagningsmedel som tog bort gräsfläckar från vita jeans! Han hade ett utbrett arbete med ungdomar och hade många konfirmandkullar på Restenäs utanför Ljungskile. Församlingen påbörjade även ett socialt engagemang och startade basarerna. Man samlade in pengar och kunde via Brödramissionen i Christiansfeld bygga ett leprasjukhus i Sikonge, Tanzania och ett sjukhus i Ramallah på Västbanken.

1987 anställdes pastor Michael Persson, som tidigare varit vice pastor vid svenska Victoriaförsamlingen i Berlin. Arbetet fortsatte i samma anda men med ett större ansvar delegerat till de egna ungdomarna. Under flera år biträdde han av komministern i domkyrkoförsamlingen, Anders Wannebo, som skötte kamrerssysslan och hade konfirmander.

I början av 90-talet kom pastor Anders Hammar, tidigare kyrkoherde i Varnhem. Han blev i församlingen bara en kort tid då han gick bort i cancer efter bara två år som pastor. Församlingen stod utan pastor i några år och drevs av medlemmarna för att verksamheten skulle kunna fortsätta. En medlem som tog extra stort ansvar var präststudenten Cecilia Nyholm.

Någon gång i början av 90-talet eller kanske tom i slutet av 80-talet började församlingen att åka med sina konfirmander till Guernsey. Församlingen bytte även spår på sitt diakonala projekt och började samarbeta med ett barnhem i Tallinn, Estland. 1997 tillträdde pastor Anders Fehn, tidigare kyrkoherde i Säve och mångårig sjömanspräst i London. Konfirmandverksamheten flyttades under hans tid till Åh stiftsgård där en klar majoritet av våra senast tillkomna medlemmar är konfirmerade, antingen genom vår egen eller gårdens verksamhet.

Den 1 september 2011 projektanställdes pastor Joakim Johansson; samma dag som pastor Klas Lindberg började sitt arbete i Brödraförsamlingen i Stockholm, där han efterträdde pastor Michael Hertzsch.